

Toshova Shaxnoza Tojinorovna
Termiz Iqtisodiyot va servis universteti
“Pedagogika” kafedraasi o‘qituvchisi

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI TABIAT BILAN TANISHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI SOG‘LOM TURMUSH TARZINI RIVOJLANTIRISH.

Anotatsiya Maqolada Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarga ta’lim-tarbiya berishda tabiatga va atrof-muhitga ma’suliyat bilan kurashishi xissini tarbiyalash muhim ahamiyatga ega. Bolalar ularning hatti harakatlarini tabiat va atrof sayr vaqtida tabiat bilan birgalikda hayvonlarni asrab avaylab qushlarga donxo‘raklar osib qo‘yish, qushlarni o‘rgatish uchun don sepib qo‘yish shu bilan birgalikda daraxtlarga suv quyish, o‘t-o‘lanlarning manzarasini kuzatish bilan birgalikda ma’suliyat bilan kurashish hissi paydo bo‘lishi xususida so‘z brogan.

Kalit so‘zlar: Maktabgacha ta’lim, sog‘lom turmush tarzi, rivojlanish, atrof-muhit, rivojlanish, bolalar, ta’lim-tarbiya, ekologiya, shakllantirish,

Toshova Shakhnoza Tozhinorovna
Termiz University of Economics and Service
Teacher of the "Pedagogy" department

DEVELOPING A HEALTHY LIFESTYLE BY IMPROVING PRE-SCHOOL CHILDREN'S ACQUAINTANCE WITH NATURE.

Object. In the article, it is important to educate children in preschool educational organizations to be responsible for nature and the environment. Children observe their actions while walking in the nature and the environment together with the nature. It is said that the feeling of fighting with responsibility will appear.

Key words: preschool education, healthy lifestyle, development, environment, development, children, education, ecology, formation.

Kirish. Jahonda zamonaviy ekologik ta’lim institutlari bugun atrof-muhit bilan chinakam insoniy munosabatlarni shakllantirish, atrof-muhit bilan insonning

yanada kafolatlangan rivojlanishini ta'minlaydigan o'ziga xos ijtimoiy-tabiiy o'lchovini aniqlash va xulq-atvor me'yorlarini o'zlashtirish masalalariga alohida ustuvorlik bermoqdalar. Xalqaro pedagogik hamjamiyat zamonaviy ekologik ta'limning yetakchi vazifasi sifatida shaxsni ekologik fikrlashga o'rgatish tizimini yaratish va bolalarga ekopedagogik ta'sir ko'rsatish orqali ekologik tarbiyalash mexanizimini takomillashtirish ustida izlanishlar olib bormoqda.

Adabiyotlar tahlili. Maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarida ekologik tarbiyani takomillashtirish muammosi yuzasidan ko'plab olimlar ilmiy tadqiqot ishlarini olib borganlar. Jumladan, F.R.Qodirova, E.O.Turdiqulov, Y.G'.Mahmudov, B.Ziyomammedov, Sh.Avezov, R.U.Beknazov, N.M.Ahmedova, N.J.Isaqulova, Y.Karimov, S.X.Fayzulina, I.X.Ayubova, N.Ashurova, B.Kulturayev, P.U.Berdanova, M.M.Ibodullayeva, G.O.Komilova, S.Mamashokirov, M.Nishonboyeva, N.O'.Nishonova, A.A.Xasanov, M.B.Rahimqulova, M.Rahmatullayeva, Sh.Avezov, A.Bahramov, N.Bozorova, P.Berdanova, A.Ismoilov, I.Ismatov, R.Ishmuhammedov, Yu.Mahmudov, R.Mavlonov, N.Nishonova, M.Rahimqulova, M.Rahmatullayeva, X.Raxmatova, N.Sayidaxmedov va boshqalarning ilmiy tadqiqot ishlarida o'z aksini topgan.

Tahlil va natijalar.

Dunyo mamlakatlarida ekologik ilm-ma'rifat vositasida tabiatga, atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish jarayoni ildam kechayotgan bo'lsa-da, jadal rivojlanayotgan ijtimoiy va ilmiy-texnologik taraqqiyot tufayli biosferada ekologik muvozanat buzilib, mahalliy va mintaqaviy qamrovdagi ekologik muammolar kun sayin oshib bormoqda. Agar bu muammolar o'z vaqtida bartaraf etilmasa, tabiat va kishilik jamiyati qachonlardir, oxir-oqibat, ekologik tanglik (tanazzul) girdobiga tushib qolishi mumkin. Shu sababli zamonaviy ijtimoiy-ekologik muammolarni amaliy hal etishda ekologik ilm-ma'rifat va kasbiy faoliyatning barcha turlarini mumkin qadar ekologiyalashtirish alohida muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq bugungi kunda, bu masalaning o'ta dolzarbligiga qaramay, ekologiya va atrof-muhit muhofazasining "shuhrati" va unga bo'lgan

ijtimoiy ehtiyojlar negadir kamaygandek, boshqaruv organlari va ta'lim muassasalarida uni rivojlantirishga bo'lgan qiziqishlar nisbatan susaygandek taassurotlar paydo bo'lmoqda. Lekin shunday bo'lsa-da, ekologik ilm-ma'rifat dolzarb muammolardan biri sifatida saqlanib qolmoqda.

Tabiatdan foydalanish – jamiyatning moddiy va ma'naviy-madaniy ehtiyojlarini qondirish maqsadida tabiiy sharoit va resurslar xilma-xilligidan foydalanish shakllari va ularni muhofaza qilish chora-tadbirlari majmui. Tabiatdan foydalanish bo'yicha har bir tadbir uni muhofaza qilish bilan birga qo'shib olib borilgandagina atrof-muhit ifloslanishining oldini olish mumkin bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilariga qo'yilgan umumiy talablarda ham ularning ekologik mas'uliyatni his qilishi, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha tasavvurlarga ega bo'lishi lozimligi alohida ko'rsatib o'tilgan. Vatanimiz tabiati, atrof-muhitiga nisbatan hurmat, ehtiyotkorona munosabat va unga mas'uliyat bilan qarash hissini maktabgacha yoshdagi har bir bola shaxsida tarbiyalashimiz lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ekologiya haqidagi tushunchalar va qonuniyatlar to'g'risida bilim berish. Bunda mehnat muhofazasi, tabiatni asrash, noyob jonzotlar ro'yxati, tabiat va atmosferadagi inqirozlar oldini olishga oid tushunchalar va qonuniyatlarga e'tibor beriladi.

Atrof-muhitni muhofaza qilish maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanayotgan bolalar orasida bebaho insonparvarlik munosabatini rivojlantiradi: tabiatning barcha ob'ektlariga nisbatan qiziqishini uyg'otadi, atrof-muhitning shart-sharoitini o'rganish, unga g'amxo'rlik qilish malakalarini rivojlantiradi. Mamlakatimiz uzluksiz ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida, jumladan, maktabgacha ta'lim tizimida ekologik ta'lim-tarbiyaga katta e'tibor qaratilayotganligi Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan ham e'tirof etilganligini qayd etishimiz o'rinli: O'zbekistonda ko'p maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni tabiat va atrof-muhit bilan tanishtirish mashg'ulotlari tashkil qilinadi. Jami maktabgacha tashkilotlarning 40 foizida ekologik ta'lim

uchun maxsus xonalar bor va tashkilotlarning 16 foizida bolalar tabiatni parvarish qilishni o'rganadigan "Atrof-muhit so'qmoqlari" tashkil qilingan"¹.

Bolalarning ekologik tarbiyasi – maqsad sari yo'naltirilgan pedagogik jarayondir. Bolalarni ekologik tarbiyalash, atrof-muhitni asrab-avaylash, g'amxo'rlik qilish munosabatlariga ijobiy yondashish, tabiat bilan bog'liq bo'lgan ishlarni bajarishda tabiatni muhofaza qilishga yo'naltirilgan intizom ekologik ongning yuzaga kelishi bilan tavsiflanadi. Bolalarning atrof-muhitni muhofaza qilishini shakllantirishda ekologik tarbiyaning mahsuli hisoblanadi. Maktabgacha yoshda bolaning atrof-muhitni muhofaza qilish tarkibiy qismi – atrof-muhitni bilish bo'yicha bilim va uning ekologiya nuqtai nazaridan yo'naltirilganligini kundalik turmush va faoliyatlarda foydalanish tashkil qiladi. Atrof-muhitni asrab-avaylash aqliy, estetik munosabatlar bola tomonidan o'zlashtirilayotgan bilimlarning mazmuni bilan yaqindan bog'liqdir.

Ilk yoshdagi bolalar bilan ishlashda bizning vazifamiz: tevarak-atrof, tabiat haqidagi birlamchi tasavvurlarni singdirish, o'simlik, hayvonlar ham jonli ekanligi, ularning nafas olishi, suv ichishi, ovqatlanishi, insonlar kabi og'riqni his etishi haqida tushunchalar beriladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiat olamini o'rganish uchun guruhlarda ekotizimni o'rganish bo'yicha markazlar yaratish, ya'ni har bir guruh tabiat burchagida jonzotlar, dorivor va madaniy o'simliklar, idishlarda suv, qum, toshlar bo'lishi kerak. Bolalar ularning xususiyatlarini o'yin faoliyati yordamida o'rganib boradilar, o'zlarining ijodiy sifatlarini namoyon qiladilar, xayoliy va sensor qobiliyatlarini hamda mayda motorikani rivojlantiradilar. Ekotizimni o'rganish markazlarida kichkintoylar turli tajribalar o'tkazadilar: idishlarga suv quyadilar, uni tindiradilar, qanday narsalar suvda cho'kishi va cho'kmasligini bilib oladilar, qumdan nimalar yasash mumkinligini ko'radilar va tushunadilar. Tajriba va kuzatish ishlarini takrorlab, ular takomillashtirib boriladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida atrof-muhitni muhofaza qilish insonlar bilan atrof-muhit o'rtasida uzviylik, insonlarga bo'lgan

¹ Birlashgan Millatlar Tashkiloti O'zbekistonga tegishli ikkinchi Atrof-muhit holati sharhining 29-seriyasi. 2010.

ta'siri to'g'risida tushunchalar berib, mashg'ulot o'tish vaqtida bolalar atrof-muhitni asrash, g'amxo'rlik qilish haqida bilishi kerak bo'lgan tushunchalar singdirib borilishi lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha quyidagi tushunchalarni berish maqsadga muvofiqdir:

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar tevarak-atrofdagi o'zlarini qanday tutishlari, qoidalarga amal qilib tabiat haqidagi bilimlarini rivojlantirish;
- atrof-muhitni muhofaza qilish tushunchalarini hayotiy faoliyatlarida qo'llay olish;
- bolalarning atrof-muhit muhofazasi bo'yicha qilgan ishlarini to'plab borish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari bu masalalarni hal qilishga muayyan rejalar orqali amalga oshirishadi:

- tarbiyachilar bolalarga atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha ta'lim-tarbiya berishda tayyor bo'lishlari shart;
- bolalarga atrof-muhitni asrash, g'amxo'rlik qilishga o'rgatish bo'yicha aniq yo'nalishlarga ega bo'lishlari kerak;
- bolalarning atrof-muhitni asrashga o'rgatish uchun turli vaziyatlarni muntazam tashkil etish zarur;
- ota-onalarni bolalarni atrof-muhitni asrab-avaylash, g'amxo'rlik qilishga o'rgatish jarayonlarida faol ishtirok etishga jalb etish kerak.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida atrof-muhitni muhofaza qilishga o'rgatish bo'yicha quyidagi faoliyatlarni amalga oshirish kerak bo'ladi: kuzatish ishlari, atrof-muhitni asrashni o'rgatishga oid mashg'ulotlar o'tish, atrof-muhitni asrash, g'amxo'rlik qilish bo'yicha tajribalar o'tkazish. Tabiatdagi mehnat bolalarda tirik mavjudotlarga rahm-shafqatli bo'lish hissini tarbiyalaydi. Bu o'z navbatida ularning ruhan sog'lom bo'lishlarini ta'minlaydi. Bolalar atrof-muhitda qilgan mehnatlari natijalaridan xursand bo'ladilar, atrof-muhitga nisbatan do'stona munosabatlarini namoyon etadilar. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida

tarbiyalanayotgan bolalar turli jonzotlar, o‘simliklarni parvarishlaganlaridan so‘ng, ularning kayfiyatlari ko‘tarilib, ma‘naviy ozuqa oladilar.

Xulosa o‘zbeklar ham jahondagi eng qadimiy xalqlardan hisoblanadi va ular jahon ilm-faniga, ma‘naviy-ma‘rifiy taraqqiyotiga katta hissa qo‘shganligining guvohi bo‘lamiz. Ota-bobolarimizning bu boradagi qoldirgan boy ma‘naviy myerosi milliy myerosimizni chuqur, har taraflama o‘rganishimizga va u haqda xolisona fikr bildirishga hamda O‘zbekiston mustaqilligiga yerishuvida buyuk ma‘naviy ozuqa bo‘ldi yoki ota-boboiarimiz qoldirgan milliy qadriyatlarimizni tiklash va ularni targ‘ib qilishga keng imkoniyat lar yaratildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Toshova Shaxnoza T . -“Maktabgacha yoshdagi bolalarga atrof-muhitni asrab avaylash,g‘amxo‘rlik qilish ko‘nikmalarini shakllantirish orqali sog‘lom turmush tarzini rivojlantirish”-*Interpretation and research-2023*

2.Toshova Shaxnoza T.-“Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik dunyoqarashni shakllantirish”- *Analysis of world scientific views International Scientific Journal 1 (6), 56-61.2023.*

3.Toshova Shaxnoza T.- “Maktabgacha yoshdagi bolalarda sog‘lom turmush tarzini rivojlantirish mazmuni”-*Analysis of world scientific views International Scientific”2023*

4.Toshova Shaxnoza T .-“Oilaning maktabgacha ta‘lim muasasasi bilan olib boriladigan faoliyatining hamkorligini tashkil etishi”-*Golden Brain -2023*

5.Toshova Shaxnoza T-“Maktabgacha ta‘limda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishda zarur bo‘lgan shart-sharoitlarni yaratish”- *INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING 1 (6), 258-262-202*